

Een opleidingsmodel voor Onderwijskundigen

In april 1973 verscheen er een rapport getiteld: 'Een model voor een Opleiding' van een Werkgroep Opleiding Onderwijskunde van de Academische Raad o.l.v. Prof. dr. J. A. van Kemenade.*

Aan de verschillende belanghebbenden in den lande werd commentaar op de nota gevraagd, mede op basis waarvan een definitieve nota onder dezelfde naam werd uitgebracht in december 1973¹.

Het Permanent Overlegorgaan Onderwijskunde (P.O.O.) een orgaan dat werd ingesteld op de Tweede Conferentie Onderwijskunde te Nijmegen (1972)², tevens adviesorgaan van de sectie Pedagogische en Andragogische Wetenschappen van de Academische Raad, werd verzocht een Standpunt te formuleren t.a.v. bovengenoemde definitieve versie.

Daartoe werd door het P.O.O. een studiedag belegd te Utrecht (5 april 1974) waar de standpunten van de verschillende instituten schriftelijk werden ingediend en mondeling toegelicht.

Op basis van die bijdragen heeft het P.O.O. een standpunt geformuleerd dat goedkeuring verkreeg van de deelnemende instituten.^{3**}

De weergave van het standpunt vindt plaats aan de hand van een zevental hoofdpunten, waarbij het rapport op de voet gevolgd wordt:

1. Het belang van een interdisciplinaire studierichting Onderwijskunde,
2. De fasegewijze aanpak,
3. Het opleidingsmodel,
4. De organisatorische structuur,

* Het voorzitterschap van de werkgroep werd overgenomen door dr. P. van den Broek.

** Dit commentaar werd voorbereid en bewerkt door drs. W. J. Nijhof, secretaris van het Permanent Overlegorgaan Onderwijskunde.

5. De bemanning van de facultaire vakgroep,
6. Nationale taakverdeling,
7. De relatie tussen de facultaire vakgroep onderwijskunde en de para-universitaire instituten voor onderwijsresearch.

1. *Het belang van een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde.*

De Werkgroep pleit in haar rapport voor de oprichting van een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde (pag. 25 e.v.).

Zij doet dit op basis van de volgende uitgangspunten:

1. De ontwikkelingen in het onderwijs vragen om een wetenschappelijk gefundeerde, probleemgerichte aanpak.
2. De afzonderlijke disciplines zijn niet in staat doeltreffend te reageren op de behoeften van het onderwijsveld.
3. Onder de studentenpopulatie bestaat een groeiende belangstelling voor een probleemgerichte studie.

Op basis van bovenstaande uitgangspunten meent de werkgroep dat er voorzieningen dienen te worden getroffen in het wetenschappelijk onderwijs, die het mogelijk maken dat een meer geïntegreerde probleem-aanpak in de vorm van onderzoek en onderwijs wordt gerealiseerd binnen een zich ontwikkelende wetenschap de onderwijskunde. Bij integratie denkt men in eerste instantie aan pedagogische, psychologische en sociologische benaderingswijzen.

Het P.O.O. onderschrijft de argumenten van de werkgroep voor een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde. Zij stelt nadrukkelijk dat de onderwijskunde een zich ontwikkelende wetenschap is, die

ontwikkelingskansen moet worden geboden. Het P.O.O. ziet mogelijkheden voor interdisciplinaire samenwerking tussen de genoemde disciplines. Men heeft evenwel moeite met de onderscheiding object- en probleemgerichtheid. Deze onderscheiding is nauwelijks uitgewerkt. Een strikte relatie tussen interdisciplinariteit en probleemgerichtheid enerzijds en tussen disciplinariteit en objectgerichtheid anderzijds, zoals de werkgroep suggereert, is niet dwingend noodzakelijk.

2. De fase-gewijze aanpak.

De werkgroep stelt in haar rapport dat de ontwikkeling tot een interdisciplinaire onderwijskunde als een langdurig proces moet worden gezien. De weg van samenwerking van afzonderlijke disciplines tot een meer geïntegreerde aanpak zal voor verschillende instituten door meerdere factoren verschillend verlopen.

Wil men echter bereiken dat er meer vaste en systematische vormen van samenwerking worden bereikt, dan dient men volgens de werkgroep bij wijze van een eerste fase een organisatorisch kader te scheppen t.b.v. de interdisciplinaire wetenschapsbeoefening en opleiding.

Het P.O.O. onderschrijft het standpunt dat door de Werkgroep is ingenomen.

3. Het opleidingsmodel.

De werkgroep geeft twee modellen voor een Opleiding van Onderwijskundigen:

Model A

Onderwijskunde als volledige vierjarige opleiding.

Enkele varianten hierbinnen zijn:

- een propedeutisch jaar, waarna een driejarige doctoraalstudie onderwijskunde,
- twee inleidende jaren (waarvan een jaar propedeutisch), waarna twee specialiserende jaren.

De opleiding wordt afgesloten met een doctoraal examen onderwijskunde.

Model B.

Onderwijskunde als (twee jarige) interdisciplinaire doctoraalspecialisatie.

Men denkt de inrichting van de studie als volgt: een tweejarige specialisatie onderwijskunde (discipli-

naire of interdisciplinair) gebouwd op twee jaren (propedeuse en inleidend jaar doctoraal) die verzorgd worden door de bestaande subfaculteiten (pedagogiek, psychologie en sociologie). Men studeert af als psycholoog, pedagoog of socioloog (met de aantekening onderwijskunde, W. N.).

Op langere termijn acht de Werkgroep model A of een variant daarop een meer adequaat opleidingsmodel (pag. 37).

Voorwaarde bij model B is, dat de betrokken subfaculteiten de interdisciplinaire doctoraalstudie uitdrukkelijk als afstudeerrichting erkennen (pag. 38), daar model B 'hoogstwaarschijnlijk de eventuele tendens tegen (zal) gaan dat de reeds bestaande disciplines eigen onderwijsdoctoraalspecialisaties gaan instellen of uitbouwen ter vervanging van onderwijskunde' (pag. 36).

Het P.O.O. kan m.b.t. de keuze voor model A of B niet eenduidig antwoorden. Er zijn instituten die duidelijk kiezen voor model B met de aantekening voor experimenteervrijheid. (V.U. Amsterdam en Leiden). Groningen acht het voorbarig nu reeds modellen te formuleren, terwijl niets over inhoud en doelstellingen van een interdisciplinaire onderwijskunde bekend is.

Utrecht en Nijmegen spreken zich het meest uit voor model A.

Zij achten een vijfjarige opleiding onderwijskunde, evenals Groningen, wenselijk.

4. De organisatorische structuur.

M.b.t. de organisatie van een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde gaat de Werkgroep ervan uit, dat een eigen organisatorisch kader moet worden gewaarborgd. Dit kader moet voldoen aan twee eisen:

1. Het zal de eigen structuur, resp. onafhankelijkheid van een nieuwe gemeenschappelijke onderneming moeten garanderen (pag. 41).
2. Het zal een zodanige organisatorische structuur moeten bezitten, dat de expliciete bijdragen vanuit resp. binding met de samenwerkende disciplines zijn gewaarborgd.

M.b.t. het eerste punt meent de Werkgroep te moeten kiezen voor een facultaire vakgroep binnen de faculteit der sociale wetenschappen (pedagogiek, sociologie en psychologie), omdat de structuur van een facultaire vakgroep in een fase-gewijze ontwik-

keling vooralsnog de beste condities biedt voor verwezenlijking van een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde (pag. 43).

M.b.t. het tweede punt stelt de Werkgroep dat het noodzakelijk is, te voorzien in leeropdrachten op terreinen die vanuit de disciplines speciaal betrekking hebben op het onderwijs (pag. 47).

Het P.O.O. is met de Werkgroep van mening dat de facultaire vakgroep de meest aangewezen weg is. Aangetekend dient echter te worden, dat de facultaire vakgroep niet als definitieve structuur moet worden opgelegd, er moet duidelijk ruimte blijven voor experimenten inzake de vakgroepsamenstelling. In dit kader wordt door bepaalde instituten gewezen op de mogelijke groei naar een subfaculteit onderwijskunde, ofwel naar een intersubfacultaire vakgroep.

M.b.t. de voorziening in leeropdrachten op terreinen die vanuit de disciplines speciaal betrekking hebben op het onderwijs, kan gesteld worden dat het verstrekken van leeropdrachten aan de disciplines afzonderlijk mogelijk moet blijven. Vanuit de verschillende disciplines zou men de mono-disciplinaire aspecten van het onderwijs kunnen blijven bestuderen (de leerpsychologie bestudeert de leerprocessen in het onderwijs, etc.).

5. De bemanning van de facultaire vakgroep.

De werkgroep pleit in haar rapport voor twee groepen van wetenschappelijke staf om zowel de ontwikkeling van de onderwijskunde als wetenschap, als het interdisciplinair karakter in de praktijk van onderzoek en onderwijs veilig te stellen:

1. Een full time kernstaf die als motor van de nieuwe interdisciplinaire studierichting zou moeten fungeren en zou moeten trachten gestalte te geven aan de identiteit van de vakgroep (pag. 46).
2. Een staf van docenten, die op basis van dubbelbenoemingen wordt aangetrokken en die primair de binding met de verwante disciplines zou moeten waarborgen (pag. 46).

Het P.O.O. is van mening dat dubbelbenoemingen als een merkwaardig fenomeen moeten worden opgevat. In de overgang van een disciplinaire naar interdisciplinaire aanpak zullen dubbelbenoemingen wellicht onvermijdelijk zijn. Men acht het noodzakelijk de gang van zaken rondom de dubbelbenoemingen op eventuele negatieve ontwikkelingen te volgen. Om te voorkomen dat dubbelbenoemden zich minder

goed zouden kunnen identificeren met de onderwijskunde 'als vak' lijkt het wenselijk het aantal dubbelbenoemingen beperkt te houden.

Met betrekking tot de full time kernstaf kan worden opgemerkt dat het P.O.O. akkoord gaat met de voorstellen van de werkgroep, d.w.z. dat een hoog niveau van deskundigheid is gewaarborgd t.a.v. de volgende gebieden:

algemene en vergelijkende onderwijskunde, methoden en technieken van onderwijskundig onderzoek, toegepaste onderwijskunde.

6. Nationale taakverdeling

Met betrekking tot de nationale taakverdeling wijst het rapport van de werkgroep op twee zaken:

6.1. De werkgroep pleit voor de instelling van een coördinatiecommissie Onderwijskunde binnen de Akademische Raad om de coördinatie tussen participerende instellingen van wetenschappelijk onderwijs die een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde wensen te realiseren, te waarborgen (pag. 44).

6.2. Voorts is de commissie van mening dat de eerste fase van ontwikkeling van een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde aan bepaalde instellingen slechts op gang kan worden gebracht vanwege de beschikbare middelen, deskundigheid en mankracht.

De commissie wil zich beperken tot die onderwijsinstellingen, 'waar nu reeds aanzetten tot een interdisciplinair samengaan bestaan' (pag. 45).

Men kiest voor een evenwichtige opbouw van een interdisciplinaire studierichting, in een eerste fase, door te kiezen voor een beperkt aantal universiteiten.

Het P.O.O. is van mening dat het bijzonder wenselijk is een coördinatiecommissie in het leven te roepen. Zij vindt dat zij daarin zeker een rol zou moeten spelen. Dat zou kunnen geschieden door een afvaardiging van het P.O.O. op te nemen binnen een coördinatiecommissie die adviserend en rapporterend kan optreden.

Het P.O.O. dringt aan op een duidelijke vertegenwoordiging van onderwijskunde in de Academische Raad. Het P.O.O. zou als adviesorgaan in deze kunnen optreden. Zij vormt het orgaan voor landelijk overleg inzake vraagstukken m.b.t. de ontwikke-

ling van de wetenschappelijke opleiding onderwijskunde.

M.b.t. punt 6.2. Het streven naar een beperkt aantal instituten met een volledige uitbouw wordt door het P.O.O. met grote aarzeling bekeken. Men is van mening dat een inperking op dit moment in strijd is met gaande ontwikkelingen en met een brede interdisciplinaire aanpak. Op alle universiteiten dienen basisvoorzieningen geschapen te worden voor een opleiding onderwijskunde.

Wel acht men een gecoördineerde taakverdeling wenselijk.

De noodzakelijke omvang van de bemanning van een instelling om volledig te zijn zal plaatselijk kunnen verschillen.

Wanneer er een goede deskundige kern aanwezig is (de vakgroep onderwijskunde) die de samenwerking met andere vakgroepen goed weet te organiseren, wordt in feite volledigheid bereikt.

7. De relatie tussen facultaire vakgroep onderwijskunde en de (para-)universitaire instituten voor onderwijsresearch.

M.b.t. deze relatie is de werkgroep van mening dat de onderwijsresearch-instituten en de interdisciplinaire vakgroepen institutioneel zeer nauw met elkaar verbonden moeten worden en wel zodanig dat een geïntegreerd onderzoeksbeleid van vakgroep en onderwijsresearchinstituten gegarandeerd is en dat een (jaarlijkse) taakverdeling t.b.v. onderzoek en onderwijs mogelijk is. (pag. 48)

Het P.O.O. is van mening dat de intenties die de werkgroep heeft neergelegd in de paragrafen over de relatie vakgroep onderwijskunde en onderwijsresearch-instituten veelbelovend zijn, de praktische toepassing geeft moeilijkheden te zien:

Het gezamenlijk uitvoeren van onderzoek is praktisch moeilijk vanwege de gebrekkige financieringsstructuren enerzijds, anderzijds zijn de beleidsontwikkelingen inzake onderzoek en de (landelijke) taakverdeling erg verschillend.

1. Vooral de financieringsstructuur zorgt voor een moeilijke relatie met de facultaire vakgroepen onderwijskunde.

Wel ziet men ad hoc mogelijkheden tot samenwerking. Een ingrijpende wijziging van de financiering gekoppeld aan een onderzoeksbeleid (mede ge-

stimuleerd door S.V.O.) zou een oplossing kunnen betekenen van dit probleem.

2. De werkgroep kent aan de onderwijsresearchinstituten een specifieke taak toe: flexibel en adequaat kunnen reageren op de behoeften van praktijk en beleid aan onderwijsresearch (pag. 48), naast het onderzoek dat in gezamenlijk overleg met de vakgroep(en) onderwijskunde moet worden opgezet.

De onderlinge afstemming van onderzoek door de para-universitaire instituten en de universitaire e.a. instituten wordt bemoeilijkt door de opstelling van de verschillende instituten vanuit een eigen onderzoeksbeleid vanuit het (inter-)disciplinaire karakter vanwaaruit men onderzoek verricht.

Het creëren van een onderzoeksbeleid met (bepaalde) interdisciplinaire vakgroepen onderwijskunde wordt bovendien beperkt door de reikwijdte (lokaal, regionaal en landelijk) en de aard van de taakstelling.

Het P.O.O. is voorts van mening dat in het rapport nauwelijks gesproken wordt over de opleiding van onderzoekers. De onderwijsresearchinstituten hebben grote behoefte aan gekwalificeerde onderzoekers.

Tenslotte.

Het rapport van de werkgroep komt voort uit ontwikkelingen die zij zelf heeft geschetst onder 1. Daarnaast kan gewezen worden op de internationale ontwikkelingen inzake de onderwijskunde,

De ontwikkelingen binnen de huidige instituten zoals geïnventariseerd door de Werkgroep laten zien dat er verschillende wegen bewandeld kunnen worden om richting te geven aan een interdisciplinaire onderwijskunde als wetenschap en vorm in een opleidingsstructuur.

Het P.O.O. is de Werkgroep erkentelijk voor de poging een constructief denkkader te bieden waardoor ontwikkelingen van de onderwijskunde mogelijk zijn.

De definiëring die het rapport geeft van onderwijskunde (pag. 23)

'Onderwijskunde is gericht op wetenschappelijk verantwoorde bestudering en analyse van het onderwijs in al zijn facetten om, mede op basis daarvan, bij te dragen tot de oplossing van onderwijsvraagstukken'.

biedt evenwel nog niet voldoende aangrijpingspunten voor een beleid dat stimulerend op de groei van deze jonge, zich ontwikkelende wetenschap kan ingrijpen. Lang niet iedere universitaire instelling die zich bezig houdt met de onderwijskunde kan zich in de definiëring van onderwijskunde herkennen. De eigen identiteit van de onderwijskunde als interdisciplinaire wetenschap is nog onvoldoende zichtbaar.

Het P.O.O. meent daarom dat aanbevolen moet worden de ontwikkeling naar een eigen identiteit van de onderwijskunde te bevorderen.

Als noodzakelijke structurele voorwaarde wordt daartoe gezien een minimumbezetting en een landelijk ontwikkelingsplan. Daaraan vallen criteria te ontleen voor een beleid inzake de ontwikkeling van een interdisciplinaire onderwijskundige opleiding.

Noten

1. Een model voor een Opleiding, (schets van een algemeen kader voor de opzet van een interdisciplinaire studierichting onderwijskunde, met aanbevelingen), Rapport van de Werkgroep Opleiding Onderwijskunde van de Academische Raad, Den Haag, december 1973.
2. Verslag van de Tweede Conferentie Onderwijskunde door J. J. Corten, W. J. Gielen, Th. Hendriks, D. J. P. van de Laar, Pedagogische Studiën,

1974, nr. 2, jrg. 51, pag. 91.

De leden van het orgaan zijn:

Pedagogisch Didactisch Instituut, Gemeente Universiteit Amsterdam,

Research Instituut voor Toegepaste Psychologie, Amsterdam,

Afd. Didactiek, Subfaculteit Pedagogische en Andragogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam,

Kohnstamm Instituut, Amsterdam,

Instituut voor Onderwijskunde, Groningen,

Intersubfacultaire vakgroep Onderwijskunde, Leiden,

Instituut voor Onderwijskunde, Nijmegen,

Vakgroep Onderwijskunde i.o., Inst. voor Ped. en

Andragogische Wetenschappen, Utrecht,

Research Instituut voor het Onderwijs van het Noorden (RION), Groningen.

3. Het P.D.I. van de Universiteit van Amsterdam neemt een afwijkend standpunt in inzake de ontwikkeling van een interdisciplinaire onderwijskunde.

Haar opvatting is gebaseerd op de overweging dat een onderwijskundige in de eerste plaats een opvoedkundige is. Men wijst op praktisch en principiële gronden een landelijke regeling t.a.v. (een facultaire) onderwijskunde af. (Standpunt PDI t.a.v. het rapport Een model voor een opleiding, dd. 2 april 1974, St. 74-440/90).

W. J. Nijhof